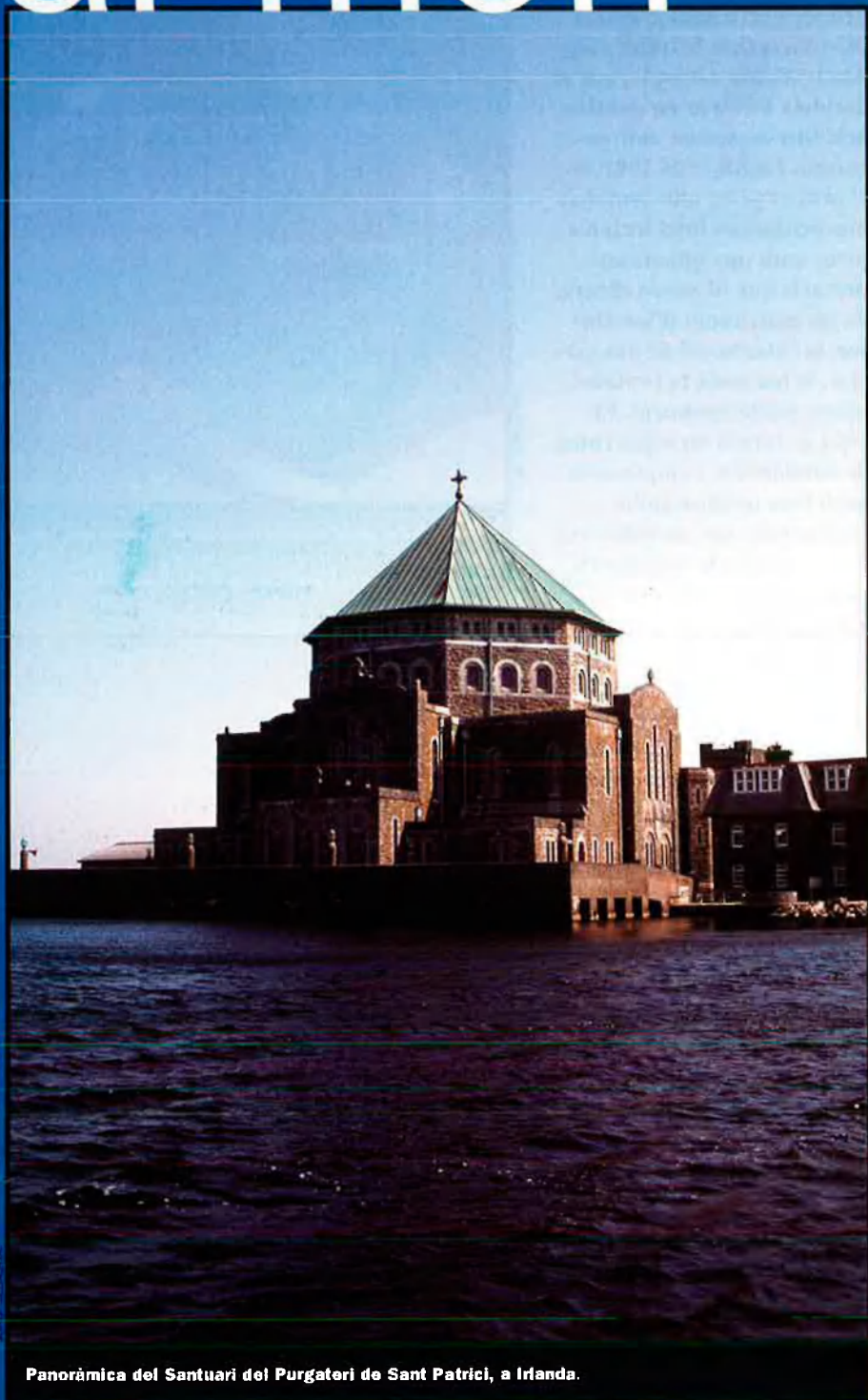

Diplomàtics catalans
disfressats d'àrabs
endinsant-se
en la Meca,
dominics valencians
nafragant a les costes
de Sumatra,
expedicionaris
mallorquins arribant
a les Canàries,
i fins i tot vescomtes
del Rosselló
viatjant a l'altre món...
Durant el mes d'agost,
EL TEMPS descriurà
cinc dels més
apassionants viatges
i expedicions
protagonitzats pels
nostres avantpassats,
recorreguts plens
d'aventura que
ens transportaran
en el temps
i ens passejaran
per tot el globus.

Catalans al món

Panoràmica del Santuari del Purgatori de Sant Patrici, a Irlanda.

Una expedició a l'altre món

El vescomte Ramon de Perellós i de Roda és el protagonista màxim d'aquest viatge a Irlanda, realitzat al segle XIV amb una intenció ben curiosa: entrar al purgatori i visitar el difunt rei Joan I.

Castell de Perellós, al nord del Rosselló. A Ramon de Perellós li acusaren d'haver-se conxorxat amb el comte Foix per preparar la invasió de Catalunya.

El 8 de setembre del 1397, una curiosa comitiva va sortir de la ciutat d'Avinyó. Estava dirigida per dos cavallers, el valencià Pere Maça i el nord-català Ramon de Perellós, vescomte de Perellós, un llogaret a l'extrem nord del Rosselló. Pocs dies abans s'havien entrevistat a la cort papal amb Pere de Luna, que en aquells moments, abans que el concili de Pisa el desposseïra de la seua dignitat com a cap de l'Església, encara era Benet XIII. L'entrevista estava plenament justificada ja que els viatgers tenien una destinació molt poc comuna on, sens dubte, els vindria molt bé disposar de la benedició del papa; es dirigien al Purgatori, pensaven travessar les portes d'aquest món i entrar a l'altre, veure amb els seus ulls les condicions de vida d'aquells a qui el judici final no ha condemnat, però tampoc

no ha salvat, i buscar-hi una persona per assegurar-se que no era a l'infern: el difunt rei de la corona catalanoaragonesa Joan I.

Per travessar la frontera amb l'altre món, havien primer d'arribar al lloc adequat: a l'entrada d'una cova situada en una illa, localitzada aquesta dins d'un llac anomenat Lough Derg ("llac roig" en gaèlic), perdut al nord d'una altra illa: Irlanda, també anomenada Ibèrnia.

Aquest viatge, que perfectament podria semblar una pura fantasia tardo-medieval, es va realitzar en realitat i en queden proves històriques, a més d'una narració que va fer el mateix Perellós, publicada amb el títol de *Viatge del vescomte Ramon de Perellós i de Roda fet al Purgatori nomenat de Sant Patrici*, que va tenir una gran èxit de públic a l'època.

Un conflicte polític i religiós. L'explicació última d'aquest viatge comença uns quants mesos abans, quan el 19 de maig del 1396, el rei Joan I va morir en unes estranyes circumstàncies. Segons la versió oficial, es trobava caçant, tot sol, quan va patir un accident. Aquesta peculiar eventualitat s'afegia als constants rumors que circulaven per la cort sobre la feblesa física i espiritual d'un rei a qui alguns veien només com un instrument en mans dels seus ambiciosos consellers. Joan I va morir sense descendència masculina i el seu germà, Martí I –l'Humà– aleshores a Sicília, el va succeir. Però la successió no va ser tranquil·la. Des del sud de França, el comte de Foix intentava fer valdre el seus drets, en ser gendre de Joan I. La situació política era inestable i la nova reina, Maria de Luna, ordenà que s'obriera un procés judicial con-

La ruta feta per Ramon de Perellós cap al Purgatori de Sant Patrici creua França fins arribar a les illes britàniques.

tra els més íntims consellers de Joan I. Les actes d'aquest procés posen al descobert traïcions i corrupcions de tota mena i es deixa entreveure també la possibilitat que foren alguns d'aquells consellers els responsables de la mort del rei. Una mort esdevinguda a més "preceptosament e ivarçosa, sens confessió". Haver mort sense confessió era, per a la majoria dels homes de l'època, un sinònim de condemna irreversible a l'infern, ja que l'ànima del difunt no es trobava totalment neta en abandonar aquest món. Algunes autoritats eclesiàstiques més obertes consideraven, però, que en cas d'accident, aquells que no tingueren grans pecats a sobre anaven al purgatori. El debat religiós, doncs, es va afegir al debat judicial.

Els principals inculpats van ser Esperandeu Cardona, vicecanceller del rei, Julià Garrius, el seu tresorer, el mestre de l'ordre de Montesa i un comerciant llobard, convertit en ciutadà de Barcelona, anomenat Luquí Scarampo. Però n'hi havia molts més, entre els quals dos escriptors: Bernat Metge, que va ser un dels pocs empresonats, i Ramon de Perellós. La majoria de les incriminacions fan referència a la malversació dels fons del tresor reial. En concret, s'acusa Cardona i Garrius d'haver-se apropiat de bona part de la recollida que el rei havia obtingut primer a les ciutats i després als calls jueus per tal d'ajudar el seu germà

Martí, que tenia problemes militars a Sardenya, i fins i tot de revendre molts dels materials militars que tenien com a destinació aquella illa i quedar-se'n els beneficis. Sobre els consellers en general pesa també l'acusació de distraure al rei de la seua obligació de convocar les diferents corts, per a mantenir-lo així sota la seua influència i evitar que els representants de les ciutats li feren saber el seu descontentament amb la situació política en general, i amb els recaptadors reials en particular sobre els quals, segons sembla, Joan I havia perdut el control.

Les actes d'aquest procés donen una imatge molt poc brillant de la cort de Joan I, la qual va ser considerada durant molts anys com una cort refinada i culta, a l'empara de la qual va nàixer el que alguns erudits qualificaren com a "humanisme català". Pocs testimoniatges resulten tan contundentment contraris a aquesta aparença idíl·lica com algunes de les acusacions contra el tresorer Julià Garrius i els seus "sequaços", tal com apareixen anomenats a les actes. Garrius és acusat d'aprofitar-se del seu càrrec per a cometre violacions de tota mena. A Mallorca, és acusat d'haver forçat la detenció d'un cavaller que es negava a vendre-li una esclava. Quan, per fi, el cavaller no va tenir un altre remei que vendre-li-la, el tresorer la va "desflorar", "per lo qual desflorament la dita fadrina morí, com fos poncella e inmadura". També en aquesta illa, es acusat d'haver raptat per la finestra una donzella i, després d'haver-la "desponzellada, la liuràs a altres". Monges, "honrades dones maridades"... l'ambició possessivo-eròtica de Garrius i els seus sequaços sembla no tenir fi, si hem de donar crèdit a les acusacions, però pareix també que no tenien cap problema a destinar tots els diners que calgueren a aquestes alcavoteries ja que els obtenien de la "cosa pública".

Les acusacions contra Ramon de Perellós, el protagonista del *Viatge al Purgatori*, són d'un caire totalment polític. En concret, se li culpa d'haver-se conxorxat amb el comte de Foix per preparar la invasió de Catalunya. Perellós havia estat educat a la cort de França i durant algun temps va servir el rei Carles VI. En el moment de la mort de Joan I es trobava a Avinyó, al servei del papa i feia també

missions diplomàtiques a França per a la corona catalanoaragonesa. La relació entre el diplomàtic i el rei Joan era estreta ja que es conserven moltes cartes escrites de l'un a l'altre. En una d'elles en concret, Ramon de Perellós li envia des de París a Joan, aleshores infant, informacions sobre la història del purgatori de Sant Patrici, que ja era coneguda a Europa des del segle XII, i dels cavallers que havien entrat en la cova.

La literatura com a exculpació.

Malgrat que el procés sens dubte degué trasbalsar la vida en la cort i que el panorama de corrupteles i traïcions que va descobrir era molt preocupant, Martí I degué pensar que li resultaria molt complicat encetar el seu regnat enfrontant-se als nobles més poderosos, i només dos mesos després, sense que hi haguera cap sentència, el procés es va donar per acabat i els pocs inculpats que havien estat empresonats van ser alliberats. No obstant això, dos dels acusats intentaren netejar el seu nom a través de la literatura. Un d'ells va ser Bernat Metge, qui, en la seua obra *Lo Somni*, descriu com Joan I se li aparegué en una barca mentre l'escriptor dormia a la presó. En aquesta coneguda obra, el rei explica a Bernat Metge que el procés contra l'escriptor es devia a alguns servidors que tenien "iniquitat e enveja a tu e a altres servidors meus e domèstics, desitjants ésser en lo lloc on mentre jo vivia vosaltres érets", i que "donaren fama que tu e los altres que vui sots presos érets homens de vida reprovada, e que havíets dissipat e usurpat mon patrimoni e em consellàvets falsament, e desijaven que a tort o a dret fóssets extirpats de la faç de la terra..." A més de donar així una versió molt diferent d'aquella que apareixia a les actes del judici, Metge va deixar molt clar que el rei li va comunicar que es trobava en aquell moment en el Purgatori, purgant uns pecats però en camí de salvació, i no a l'infern com insinuaven els detractors de l'escriptor.

Si Metge utilitza el seu talent d'escriptor per intentar netejar la seua reputació, el vescomte de Perellós, escriptor molt més limitat però en canvi gran aventurer i viatger -havia estat a Itàlia, a França, a Sicília, a Sardenya i fins i tot a Xipre, on

va intentar arranjar el casament de la germana de Joan I amb el príncep d'Antioquia—, va anar més enllà i es va decidir a viatjar físicament al Purgatori per parlar amb el rei i posar després per escrit les seues experiències.

El motiu real del viatge quedarà sempre en la incògnita. Potser Ramon de Perellós només volia aprofitar aquesta excusa per a desaparèixer durant un temps de la cort i deixar que les coses es calmaren, potser, amerat de l'esperit cavalleresc que va experimentar un gran revifament a les acaballes del segle XIV —quan ja els models medievals començaven a entrar en crisi—, creia fermament que el seu deure era anar fins a Irlanda i comprovar que el seu rei no era a l'infern.

Segons comenta en el seu relat, tan prompte va saber que el rei havia mort: "Jo me meté en lo cor, en aquella hora, que jo anàs al Purgatori de sant Patrici, per saber, si fer se podia, de trobar mon

senyor en purgatori e les penes que sofria."

El cas és que Perellós, acompanyat d'un seguici molt curt, on hi havia els seus fills, el seu nebot Bernat de Centelles que era sagristà a Mallorca i el cavaller Pere Maça —que li havia acompanyat en altres missions— va començar el viatge després d'aconseguir, no sense problemes, que el papa li donara el seu consentiment i la seua benedicció. No va ser fàcil convèncer Pere de Luna, qui, en principi, va intentar fer dessistir el vescomte del seu projecte. Fins i tot el va fer vigilar per dos dels seus cardenals per tal que no el deixaren anar. Finalment, després que Perellós li diguera que no pensava renunciar per res a la sua idea, el va autoritzar i li va donar la seua benedicció.

Darrere les passes del rei Artur.

La primera etapa del viatge va menar Pe-

rellós i el seu grup fins a París. A la capital francesa, el vescomte es va entrevistar amb el rei Carles VI i va obtenir d'aquest i dels ducs de Berry i de Borgonya, cartes de presentació i recomanació per al rei d'Anglaterra, Ricard II, gendre del monarca francès. Des de París, els viatgers van anar a Calais, per embarcar-se cap a Anglaterra, on van arribar el dia de Tots Sants. En la seua primera etapa anglesa el grup es va dirigir a Sant Tomàs de Cantorbery i després cap a Londres. A la capital, van descobrir que el rei s'havia desplaçat a un parc pròxim a Oxford on havia muntat unes magnífiques tendes per passar un temps. El rei d'Anglaterra va rebre magníficament el vescomte de Perellós i li va donar un salconduit que encara avui es conserva i que, en llatí, autoritza el nostre cavaller a recórrer les possessions del rei anglès (entre les quals, almenys nominalment es trobava Irlanda) i a entrar i eixir del Purgatori. El

El palau papal d'Avinyó, on comença el llarg viatge emprés per Ramon de Perellós.

document havia estat redactat abans que Perellós arribara a Anglaterra, per la qual cosa es dedueix que el cavaller català havia tramès abans al rei Ricard algun emissari tot explicant-li les seues intencions. En definitiva, es tracta d'un autèntic visat per a l'altre món.

Ricard II degué sentir una atracció especial per l'aventura de Ramon Perellós perquè, no sols li va prestar ajuda material, amb vint homes i trenta cavalls, sinó que va retenir el cavaller més de deu dies per parlar ampliament sobre l'expedició. Des d'Oxford, el grup de Perellós va viatjar fins al País de Gal·les i a Chester va llogar una barca amb la qual van costejar fins arribar a Holyhead, des d'on travessaren la mar fins a l'illa de Man. Aquesta illa, anomenada illa d'Armant pel vescomte, havia estat des de feia molts anys lligada a les llegendes artúriques. Per a uns, es tracta en realitat d'Avalon, l'illa on descansa el rei Artur a l'espera del moment propici per retornar al món dels vius, per a Ramon de Perellós era una illa "qui fo de cent cavallers en lo temps del rei Artús".

Des de l'illa de Man, aleshores sota sobirania anglesa i avui convertida en un estat associat, els expedicionaris arribaren per fi a Irlanda ajudats pel bon temps. A Dublín van ser molt ben rebuts —gràcies a les cartes de recomanació— per "lo comte de la Marca", que segons els documents de l'època degué ser Roger Mortimer, comte de la Marche i de l'Ulster. El comte de la Marche va intentar dissuadir Perellós del seu objectiu amb dues raons molt concretes: per un costat l'expedició havia de travessar regions poblades per gents salvatges, és a dir, per grups d'irlandesos opositors a la presència del rei d'Anglaterra, i per un altre, les cròniques deien que cap dels cavallers que havia intentat entrar al Purgatori havia aconseguit de tornar.

Les dificultats no van fer més que esperonar els ànims de Perellós i, tan obcecat es va mostrar, que el comte es va decidir a ajudar-lo amb provisions i amb dos escuders, Joan d'Ivry, que li serviria de guia, i Joan Talbot que faria de traductor ja que "sabia la llengua d'Irlanda". Des de Dublín, el grup es va traslladar a "la vila de Drudan, la qual vila és així gran com a Puigcerdà o Tarragona", que hom

ha identificat amb Drogheda, on Perellós es va entrevistar amb l'arquebisbe d'Armagh "lo pus alt en l'illa dels Irises, e ells lo tenen com a papa". L'arquebisbe, de nou, intenta dissuadir el català, amb la notícia que ningú no podria garantir-li la seguretat en les terres del nord, on governava el rei Yrnel. Aquest Yrnel és Nellan O'Nial, senyor de l'Ulster, un dels quatre reis d'Irlanda que no reconeixien la sobirania anglesa de l'illa.

Una vegada més, Ramon de Perellós, seguint les pautes de les novel·les de cavalleries, es va mostrar absolutament decidit a continuar amb més voluntat, si és que era possible, que abans. L'arquebisbe va optar per donar-li la comunió i citar-lo per a una setmana més tard a Dondela (Dundalk). Des de Dundalk, Perellós va trametre una carta al rei Yrnel, qui li va contestar amb un salconduit i un cavaller per guiar-lo. Per la seua banda, l'arquebisbe li va proporcionar cent cavallers armats i un altre intèrpret, cosí del primer, perquè acompanyaren els viatgers. Però, quan aquests només havien recorregut cinc milles, els homes d'armes van renunciar a seguir amb ells per por dels enfrontaments amb les tropes d'Yrnel i els van deixar sols. Perellós va decidir de continuar i prompte va aparèixer un condestable del rei Yrnel que acompanyà el grup fins a la ciutat d'Armagh, on era el monarca prest a rebre Perellós.

La rebuda fou molt bona i l'irlandès obsequià els visitants amb un menjar compost per carn de bou. A Perellós li va sobtar molt que no hi haguera ni pa ni vi, ingredients imprescindibles de la seua dieta, així com que moltes de les persones amb qui es trobava, incloses les damiselles de la reina "mostraven lus partides immondes ab tan poca vergonya com deçà mostren la cara", de manera que va dedicar unes línies en el seu relat, fins a aquest moment molt sintètic, a descriure els costums d'aquesta gent que "ha llong temps que guerregen ab los angleses, e lo rei d'Anglaterra no es pot venir a son desig".

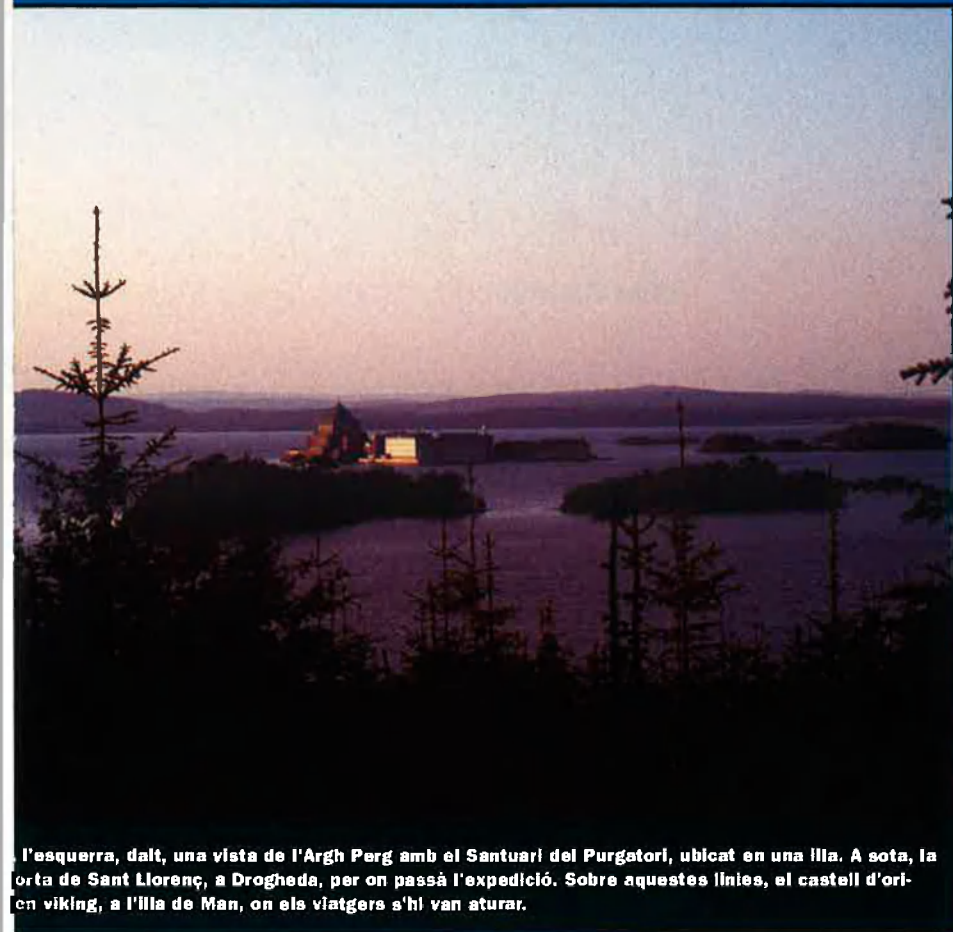
La narració del vescomte català ens descriu les armes dels irlandesos, que li semblen molt paregudes a les dels sarraïns i l'extrema pobresa del seu abillament, ja que tots, fins i tot la reina, ana-

HERNÁNDEZ SEBASTIÁN

ven descalços i no usaven calces, bragues ni sabates, i muntaven a cavall amb els esperons sobre el taló nu. Malgrat tot, Perellós considerà que entre els irlandesos hi havia "els pus bells homes e pus belles femnes que io hagués vistes en lo mon". No obstant això, el català incideix molt en el tema de la falta de vi, ja que, sembla, no li resultava suficient ni la llet ni el brou de carn que bevien els nobles.

Després d'estar amb el rei, l'expedició continuà fins a la vila de Processió on el senyor, gran devot de Sant Patrici, va rebre els viatgers i els va acompanyar, a peu ja que els cavalls no podien passar, fins a la vora del llac des d'on es van embarcar cap al monestir que hi havia a l'illa on es trobava la cova d'entrada al Purgatori. Encara avui hi ha al Lough Derg, situat a la vila irlandesa de Pettigo —una part de la localitat pertany a Irlanda del Nord i l'altra, on cau el llac, a la República d'Irlanda— un monestir situat en una illa, convertit avui en un gran centre de pelegrinatge que rep milers de devots cada any. Els pelegrins han de passar-hi tres dies i tres nits, menjant només pa i bevent te, descalços, mentre resen al seu patró Sant Patrici. El lloc on actualment

A l'esquerra, dalt, una vista de l'Argh Perg amb el Santuari del Purgatori, ubicat en una illa. A sota, la porta de Sant Llorenç, a Drogheda, per on passà l'expedició. Sobre aquestes línies, el castell d'Orin viking, a l'illa de Man, on els viatgers s'hi van aturar.

s'alça el monestir no és el mateix que aquell que va rebre Perellós, ja que en el segle XV l'església va decidir de cegar la cova per evitar els abusos i va traslladar les instal·lacions del monestir a una illa un poc més gran.

A l'entrada de la cova, el vescomte, els seus fills, l'anglès Thomas Agut i el valencià Pere Maça, van rebre l'orde de cavalleria, en una cerimònia típica de les novel·les artúriques, de mans del prior del monestir. Perellós va fer públiques les seues últimes voluntats davant dels seus fills i del seu nebot, el sagristà Bernat de Centelles, i amb el cavaller normand Guillem, senyor de Corsí (Guillaume de Courcy), majordom de la reina d'Anglaterra, es va endinsar en la cova.

Una vegada dins, el prior tancà la porta i els deixa tots sols, amb l'ordre de no parlar entre ells. Després d'un temps enmig de la foscuria, Perellós es va dormir i, de sobte, es va despertar amb un tro. Després de pronunciar unes paraules que el prior li havia recomanat va descobrir un túnel pel qual va començar a caminar. A partir d'aquest moment, el relat de Perellós és en realitat una traducció d'una altre anterior, el *Tractatus de Purgatorio*

Sancti Patricii, de l'anglès Enric de Sal-trey, amb unes mínimes dosis d'originalitat que resulten clau. Perellós, segons conta, es troba amb dotze "homes de religió", que li conten que prompte rebrà la visita de milers de diables que el temptaran i l'amenaçaran però que ell no ha de cedir mai a les seues propostes i ha d'invocar constantment el nom de Déu. Els diables es presenten, amb gran soroll i calor, i comencen a guiar Perellós per llocs terrorífics on veu moltes persones patint tortures terribles, amb els caps travessats per claus roents i sota fogueres sempre ardents. Mente els diables el tempten, el vescomte resisteix i en una de les dependències veu persones conegudes i, en concret al rei Joan, al frare Francesc del Puig i la seua neboda Aldonça de Queralt. Tots tres es troben en via de salvació. El frare havia estat condemnat per haver tret d'un convent una monja però gràcies a la gran contricció i al gran penediment experimentats ara purgava el seu gran pecat. La seua neboda no havia aconseguit la glòria a causa de "les pintures e emblanquiments que havia fet en sa cara quan vivia", i finalment, el rei Joan no li volgué dir per

què es trobava al purgatori però li digué que "los prínceps que són en lo món se deuen sobre totes coses guardar de fer injustícia".

Aquest fragment és el més important del relat. Perellós donava una notícia important que l'exculpava, a ell i a la resta d'acusats en el judici: el rei es trobava en camí de salvació. A més, per tal de donar versemblança al viatge, apareixia la seua neboda "la qual no era morta quan jo partí de la terra, ni jo sabia de sa mort". Naturalment, Perellós sí que ho sabia quan, en regressar, va començar a escriure la seua narració.

Després de trobar-se aquests personatges, el vescomte va continuar una visita a llocs horribles on els diables intentaven enganyar-lo perquè caiguera en les seues mans. Finalment, el van abandonar i Perellós es va trobar de sobte al costat d'un gran mur amb una porta per la qual eixia una música i un perfum d'una meravellosa harmonia. Era la porta del paradís. Uns bisbes li va explicar que allí anirien a parar aquells que havia vist després de purgar les seues faltes i tots els que aconseguen l'entrada directa al cel. Perellós va insinuar la seua voluntat de quedar-s'hi, però li digueren que no, que devia tornar a la terra i fer bondat per poder aconseguir la glòria. I el vescomte es va tornar fora de la cova.

La narració encara ens descriu el viatge de tornada a Avinyó, durant el qual els cavallers van poder visitar les relíquies del cavaller artúric Gauvain conservades a Dover, i com van passar quatre mesos a la cort del rei de França, on van presenciar les justes celebrades en honor de la visita de Wenceslau, que aleshores era el rei de Bohèmia i l'emperador d'Alemanya.

Més enllà de la qualitat literària del text, quasi tot una còpia del text de Sal-trey, el viatge de Perellós i les circumstàncies en què es va produir, és un document excel·lent sobre les estretes relacions entre religió, diplomàcia i literatura que hi havia a la nostra edat mitjana i sobre la influència poderosíssima de les tradicions cavallaresques, capaces fins i tot d'impulsar viatges a l'altre món.

Jordi Sebastià